

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ЄВРОПЕЙСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
(ГРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА)
МЕССІНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА)
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
МАРІУПОЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
ДОНЕЦЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Міжнародна науково-практична конференція

**«Правова доктрина:
міжнародний досвід та практична реалізація в Україні»**

22 травня 2019 року

**Україна – Маріуполь – МДУ
2019**

УДК 340.11(082)

П 68

Відповідальні редактори: к.ю.н. **В. Аброськін**; чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. **К. Балабанов**; **В. Бойченко**; д.ю.н., д.і.н., проф. **С. Флогатіс**

Члени редколегії: д.е.н, проф. **О. Булатова**; д.ю.н., проф. **Ю. Волошин**; д.ю.н., проф. **О. Гріненко**; д.ю.н., проф. **С. Гусарев**; чл.-кор. НАПН України, д.ю.н., проф. **А. Колодій**; акад. НАПН України, д.ю.н., проф. **В. Комаров**; **О. Лісовий**; к.ю.н. **Є. Микитенко**; д.ю.н., проф. **Дж. Москелла**; к.ю.н. **М. Семенишин**; д.ю.н., проф. **В. Сокурєнко**; д.ю.н., проф. **Ф. Пападопулос**; проф. **Дж. Тамбуреллі**; д.е.н., доц. **Р. Толпежніков**; д.ю.н., проф. **К. Фотіаді**; к.е.н. **Д. Чеберкус**; к.ю.н., доц. **Є. Черних**.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 9 від 24.04.2019)

УДК 340.11(082) «Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в
Україні»: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 22 травня
П 68 2019 р. Маріуполь: МДУ, 2019. 564 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні», які комплексно висвітлюють питання сучасного стану юридичної науки в Україні та впровадження міжнародного досвіду щодо розвитку законодавства в умовах глобалізації за основними напрямками роботи конференції: міжнародно-правові аспекти сучасного розвитку законодавства в умовах глобалізації; сучасні тенденції розвитку галузей публічного права; актуальні напрямки розвитку галузей приватного права; захист прав і свобод громадян як пріоритетний напрямок в юридичній діяльності; Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку; модернізація судової влади України в умовах європейської інтеграції; сучасний розвиток юридичної освіти: міжнародний досвід та національна практика.

Видання адресоване науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський зміст праць, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний університет, 2019 рік

Список використаної літератури

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради. 1990. №31. Ст. 429
2. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина: [посіб.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 100 с.
3. Кучинский В. А. Личность, свобода, право. Москва: Юрид. лит., 1978. 208 с.
4. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.
5. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посібник. Київ: Атіка, 2004. 464 с.

V. Vyshkovska

ACTUAL QUESTIONS FOR SUPPLY AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AND CITIZENS

The theses highlight the urgent issues of ensuring and protecting human and civil rights and freedoms in the aspects of legal doctrine, regulatory regulation and legal practice. A rather high level of doctrinal and normative protection of the protection of human and civil rights and freedoms is stated in comparison with the real state of protection of rights and freedoms in the legal life of Ukrainian society.

Keywords: human rights, provision and protection of human and citizen rights and freedoms.

УДК 346.347

Григор'єва В. В.

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК СКЛADOVA ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

У запропонованому дослідженні висвітлено питання обґрунтованості судового рішення як вимоги, що висувається до важливого акту правосуддя важливої складової реалізації прав людина на справедливий суд. На підставі аналізу думок вчених процесуалістів, чинного процесуального законодавства та європейської судової практики сформульовані суттєві ознаки сутності обґрунтованості судового рішення та безпосереднє функціональне призначення у захисті прав людини.

Ключові слова: суд, судове рішення, обґрунтованість судового рішення, доказування, змагальність, оцінка доказів.

Досліджуючи інститут рішення суду не можна не звернути увагу, що для забезпечення стабільності судового рішення та обов'язковості його дії необхідно дотримання певних вимог, що ставляться до головного акту правосуддя. Саме стабільність рішення суду є головною умовою реалізації завдань правосуддя, що стає можливим тільки при належному користуванні належними процесуальними правами та виконанні обов'язків усіма учасниками судового процесу та вжиття заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Обґрунтованість рішення суду розглядається як важлива вимога, виконання якої визначає правильність рішення; властивість, наявність якої у рішенні, разом із законністю, свідчить про його правосудність.

Оскільки обґрунтованість рішення суду завжди розумілась у процесуальній науці по-різному, важливо надати огляд поглядів щодо цього питання.

У радянській літературі висловлювалися такі думки. М. Г. Авдюков вказував, що обґрунтованість – це відповідність висновків суду про обставини справи дійсним взаємовідношенням сторін [1, с. 131]. М. А. Гурвич визначав обґрунтованість як засвідчену переконливими доказами відповідність фактичної основи рішення дійсним обставинам справи [2, с. 43]. В. Н. Щеглов вважав правильним розуміти обґрунтованість як об'єктивну істинність висновків суду щодо фактичних обставин справи, у розумінні правильності судового рішення тільки з фактичної сторони [3, с. 53-56]. Р. Ф. Каллістратова вказує на

точне встановлення фактів, від яких залежатиме виникнення, зміна або припинення матеріальних правовідношень, з'ясування усіх обставин справи у їх сукупності, взаємного зв'язку та підтвердження їх доказами [4, с. 110]. Про необґрунтоване рішення, як про рішення, яке не відповідає дійсним обставинам справи, пишуть у своїх працях Л. Н. Завадська, А. І. Кудряшова, А. А. Мельников.

Наведені погляди були висловлені у той час, коли панував принцип об'єктивної істини. Тому обґрунтованість пов'язувалася із встановленням дійсних прав та взаємовідносин сторін, дійсних фактичних обставин, тобто об'єктивної істини [5, с. 10]. Сьогодні судочинство здійснюється на основі принципів змагальності та диспозитивності, у відповідності з якими сторони змагаються одна з одною у доказуванні, а суд ухвалює рішення на основі тих доказів, які сторони або інші особи, які беруть участь у справі визнають за необхідне йому надати. Відповідно ст. 81 ЦПК України та 74 ГПК України «суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи», тобто суд не вправі самостійно вимагати доказ у того, в кого він знаходиться, та примусити сторону надати необхідний, на його думку, доказ. Винятком можна зазначити можливість активної позиції суду щодо доказування, «коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів». Таким чином, коло доказів, які досліджені судом та встановлені або не встановлені на їх основі обставини, залежатиме від змагальності сторін, а точніше, як вони розпоряджаються своїми процесуальними правами, оскільки й обґрунтованість рішення суду повинна розумітися з урахуванням змісту принципів змагальності та диспозитивності у сучасному розумінні.

Однак, відповідно ст. 376 ЦПК України та 277 ГПК України підставами для скасування або зміни рішення суду є неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, недоведеність обставин, що мають значення для справи. З цього випливає, що закон зобов'язує суд повністю з'ясувати обставини, що мають значення для справи, інакше рішення має бути визнане необґрунтованим судом вищої інстанції та підлягатиме скасуванню або зміні. Виходить, що суд повинен повністю з'ясувати обставини, хоча пов'язаний змагальною ініціативою осіб, які беруть участь у справі.

Обґрунтованість рішення залежатиме також від доведеності обставин, які встановлені судом, що на пряму пов'язане з доказуванням, зокрема, чи є суд суб'єктом доказування.

Якщо під доказуванням мати на увазі сукупність процесуальних дій осіб, які беруть участь у справі, то суд не слід включати до кола суб'єктів доказування. Якщо під доказуванням розуміти логіко-розумову діяльність суду із дослідження та оцінки доказів, то про суд можна говорити як про суб'єкт доказування. У цьому питанні обережний М. К. Треушніков, на думку якого судове доказування є логіко-розумова діяльність осіб, що беруть участь у справі, «а також у певній мірі й суду» [6, с. 48]. Виходячи з поняття доказування, яке наведене М. К. Треушніковим у тій самій роботі до вказаної «певної міри» діяльності суду із доказування входить витребування доказів судом за клопотанням осіб, що беруть участь у справі, або у деяких випадках за власною ініціативою.

За сучасним судовим процесом є вірним таке: особи, які беруть участь у справі, у першу чергу сторони, здійснюють доказування, пізнання, оцінку доказів, а господарський суд здійснює пізнавальну діяльність, досліджуючи, оцінюючи наведені сторонами у справі докази, але не є суб'єктом доказування, він не доказує, як справедливо вказує А. Ф. Клейнман, а вирішує [7, с. 40]. «Суд стоїть над сторонами у процесі, він судить, а не доказує». – вказує А. Р. Белкін [8, с. 26]. Особливо чітко це має прояв сьогодні, коли мала активність суду у процесі збирання доказів.

Щодо питання про пізнання слід вказати, що, на думку А. Т. Боннера, слід відрізнити судове пізнання від житейського (побутового) пізнання. Житейське пізнання являє собою пізнання кожною людиною в її повсякденному житті окремих фактів дійсності, та суттєво відрізняється від судової діяльності. Судове пізнання підпорядковане певній меті – з'ясуванню обставин справи, прав та обов'язків, що беруть участь у справі, та має цілеспрямований характер. Погоджуючись з думкою А. Т. Боннера, наведеною вище, не

можна не згадати те, що судове пізнання здійснюється спеціальним державним органом – судом [5, с. 107]. Необхідно також вказати, що у зв'язку з тим, що під час судового процесу пізнання здійснюється не тільки судом, але й особами, що беруть участь у справі, слід розрізняти судові пізнання, тобто самого суду, та пізнання осіб, що беруть участь у справі.

Досліджуючи різні прояви необґрунтованості у вигляді недоведеності обставин, які мають місце у радянській юридичній літературі, найбільш частіше можна зустріти вказівки на недостатність або неповноту (М. Г. Авдюков, К. І. Комісаров, В. Н. Щеглов), недостовірність або недоброякісність (М. Г. Авдюков, М. А. Гурвич, К. І. Комісаров, Н. І. Ткачев, П. Я. Трубніков) та неправильну оцінку доказів (С. Н. Абрамов, М. Г. Авдюков, П. А. Лупинська, П. Я. Трубніков). Тобто недоведеність обставин має місце у випадках, коли рішення ґрунтується на суперечливих доказах, які спростовані або не підтверджені іншими доказами; докази, на яких ґрунтується рішення, одержані з порушенням законодавства, дефектні, недоброякісні, недостовірні; рішення спирається на докази, які не відповідають вимогам належності та допустимості; висновки суду, за рішенням, спираються не на точно встановлені факти, а на припущення.

Особливе місце займає оцінка доказів, на нашу думку, зрозуміло, що вона повинна виступати як вимога до суду всебічно, повно та об'єктивно досліджувати докази, що є у справі. Неправильна оцінка може тягнути за собою як недостовірність, так і недостатність доказів. Так, невідповідність висновків суду, які містяться у рішенні, обставинам справи означає, що суд при прийнятті рішення невірно встановив права та обов'язки осіб, що беруть участь у справі. Ця судова помилка має місце, коли здійснюється перехід від етапу встановлення фактичних обставин до етапу вибору правової норми. К. І. Комісаров зазначав, що, по-перше, йдеться про логічну помилку, а, по – друге, що наприкінці переходу від фактів до юридичної сторони справи суд вступає у протиріччя з обставинами, які сам же визнав встановленими [9, с. 100-101]. Вказівки на неправильні висновки із встановлення судом фактів та можливість помилкової юридичної кваліфікації можна зустріти у працях С. Н. Абрамова, А. С. Грицанова [10, с. 118-129; 11, с. 100]. На протиріччя висновків суду вказують Л. Ф. Лесницька, П. Я. Трубніков [12, с. 130; 13, с. 194]. У свою чергу, П. Я. Трубніков пропонує в якості самостійного порушення, яке тягне за собою перегляд рішення, встановити «суттєві суперечності висновків суду відносно обставин справи, які містяться у рішенні» [13, с. 194].

Невідповідність висновків суду обставинам справи Н. І. Ткачев поділяв на три етапи опосередкованого пізнання: перший етап – суд визначає усі обставини, які мають юридичне значення для правильного вирішення справи, на другому етапі – суд за допомогою визначених у законі засобів доказування встановлює факти, які мають значення для правильного вирішення справи; на третьому етапі – суд робить логічні висновки зі встановлених фактів про правовідношення сторін. За твердженням автора у більшості випадків неправильний висновок породжується помилками на першому або другому етапах опосередкованого пізнання, коли суд неповно дослідив докази, що є необхідними для правильного вирішення справи, або не довів факти, які враховує встановленими [14, с. 48–54].

Справедливо вказує В. М. Шерстюк, що невідповідність висновків пов'язана та впливає з таких порушень, як неповнота з'ясування та недоказовість обставин, які мають значення для справи, що рішення визнається не відповідним обставинам справи, коли висновки суду не підтверджені доказами, які були досліджені у судовому засіданні; суд не врахував обставини, які могли вплинути на висновки суду; рішення суду невмотивоване; висновки суду містять суперечності, які вплинули або могли вплинути на його законність [15, с. 367].

Аналіз практики Європейського суду з прав людини у відповідності п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, враховуючи обставини справи, різноманітність аргументів, які сторони представили суду, та відмінності, пов'язані з законодавством, традиціями, юридичними висновками,

формулюванням рішень, що існують у державах-учасниках. Таким чином, питання про те, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, що вбачається зі ст. 6 Конвенції, може бути з'ясовано тільки з огляду на конкретні обставини справи [16; 17; 18].

За чинним процесуальним законодавством «обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні», зокрема у ГПК України ще додається, щодо необхідності «надання оцінки всім аргументам учасників справи».

Аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що законодавець значно звужує розуміння та сутність вимоги обґрунтованості судового рішення, оскільки важливим елементом обґрунтованості є його аргументація у відповідності законам логіки, що виражають істотні, стійкі і необхідні особливості внутрішньої структури розумового процесу, мають об'єктивний характер та становлять важливий і обов'язковий момент у системі умов, які визначають істинність думок.

Таким чином, в результаті аналізу наведених законодавчих та теоретичних положень можна сформулювати визначення обґрунтованості як вимоги до судового рішення, яке полягає у підтвердженні достовірними та достатніми доказами встановлених у судовому засіданні обставин справи та яке відповідає висновкам суду.

Список використаної літератури

1. Авдюков М. Г. Судебное решение М.: Госюриздат, 1959. 192 с.
2. Гурвич М. В. Судебное решение. Теоретические проблемы М.: Юрид. лит., 1976. 175 с.
3. Щеглов В. Н. Законность и обоснованность судебного решения по гражданско-правовому спору Новосибирск: Новосибирское книжное изд-во, 1958. 88 с.
4. Каллистратова Р. Ф. Советский гражданский процесс: учебное пособие. М.: Юрид. лит., 1990. 319 с.
5. Боннер А.Т. Установление обстоятельств гражданских дел М.: Городец, 2000. 327 с.
6. Треушников М. К. Судебные доказательства. 3-е изд., испр. и доп. М.: ОАО «Городец», 2004. 368 с.
7. Клейнман А. Ф. Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе М.: АН СССР, 1950. 72 с.
8. Белкин А. Р. Теория доказывания М.: НОРМА, 1999. 429 с.
9. Комиссаров К. И. Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства Свердловск, 1971. 168 с.
10. Абрамов С. Н. Проверка обоснованности судебного решения вышестоящим судом по советскому праву М.: Юрид. лит., 1950. 132 с.
11. Грицанов А. С. К вопросу о необоснованности судебного решения. Доклады итоговой науч. конф. юрид. ф-тов. Томск, 1973. С. 99-103.
12. Лесницкая Л. Ф. Основания к отмене обжалованных судебных решений. М.: Юрид. изд., 1962. 134 с.
13. Трубников П. Я. Пересмотр решений в порядке судебного надзора. М.: Юрид. лит., 1974. 240 с.
14. Ткачев Н. И. Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 108 с.
15. Комментарий к Арбитражному процессуальному кодексу Российской Федерации. под ред. Шерстюк В. М. М.: КОНТРАКТ, 1998. 516 с.
16. Богатова проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 21 лютого 2011 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_670//
17. Проніна проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 18 липня 2006 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096//
18. Руїз Торія проти Іспанії (Ruiz Toriya v. Spaine): рішення Європейського суду з прав людини від 9 грудня 1994 року. URL: <http://www.echr.coe.int//>

V. Hryhor'yeva

SITUATION OF THE JUDICIAL DECISION AS A CONSTITUENT PURPOSE OF A RIGHT TO JUSTICE

The proposed study examines the issue of the validity of a court decision, as the requirements put forward for an important act of justice as an important component of realizing human rights to a fair trial. Based on the analysis of the opinions of the scholars of proceduralists, the existing procedural legislation and European jurisprudence, the essential features of the essence of the justification of the court decision and the direct functional assignments in the protection of human rights are formulated.

Keywords: court, court decision, justification of court decision, proof, competition, assessment of evidence.

УДК 342.7.037

Кофман Б. Я.

РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

У роботі розглядаються теоретичні питання захисту прав людини через призму функціонування органів публічної влади. Автор досліджує роль органів держави та органів місцевого самоврядування в підвищенні ефективності захисту прав та свободи громадянина, аналізує проблеми у цій сфері і надає рекомендації щодо їх вирішення.

Ключові слова: органи публічної влади, права людини, захист прав, демократія.

1. Одним з пропілеїв існування демократичної правової державності є визнання, легалізація, охорона, захист, гарантування державою, її органами, посадовими і службовими особами прав і свобод людини і громадянина. Загальновідомо, що права та свободи особи – це соціальні блага, які мають не тільки найвищу цінність для держави і суспільства, але й відіграють екзистенційну роль для існування в умовах державно організованого соціуму конкретної особистості, незалежно від її правового стану (громадянство, безгромадянство, іноземство, біпатризм, біженство тощо).

Отже, права і свободи людини та їх гарантії напряму, онтологічно, гносеологічно, праксеологічно, конотаційно, технологічно, комунікаційно та колабораційно, – визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому проблема суті й реалізації поняття «права та свободи людини і громадянина» є ключовою, опорною, системоутворюючою в життєдіяльності суспільства, яке претендує на статус демократичного, гуманного. Саме тому в сучасному світі, причому як на рівні міжнародної спільноти держав, так і конкретної держави, – не існує більш значущої і водночас найбільш важко втілюваної в практику існування ідеї, аніж права та свободи людини й громадянина. Таким чином, можна стверджувати, що саме права людини, враховуючи їх важливість для існування системи координат «людина – суспільство – держава», виступають основним якісним критерієм оцінки як самого феномену державності, ступеня її демократичності, прихильності до правового підґрунтя, моральності, загальнолюдських цінностей, оптимальності до функціонування людини і людських спільнот.

2. Дійсно, проголосивши себе правовою державою (ст. 1 Конституції України [1]), Україна тим самим зробила перший нормативно-праксеологічний крок на шляху побудови правової державності, заснованої на визнанні прав і свобод особи найвищою цінністю. Конституція України також закріпила відповідну систему координат щодо відносин людини, її прав з державою. Саме так необхідно оцінювати її положення відносно того, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними (ст. 21), вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22), а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3).

Звісно, виконання такого обов'язку держави здійснюється через розробку і реалізацію складного і системного комплексу організаційних і організаційно-правових форм діяльності